

ISSN 2181-7286

2/2024

Таълим тизимида ижтимоий-гуманитар фанлар

Тошкент – 2024

МУНДАРИЖА

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ

Karimova N.A., Egamnazarov A.N. Taqdimot yaratishning zamonaviy vositalari.....	10
Авляев О.У. Шахс социал интеллектининг даражавий хусусиятларининг частотали тахлили.....	15
Alimova N.S. Ona tili ta'limida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish.....	19
Shomirzaev M.X. Talaba-yoshlarni kasb-hunar o'rgatishda oila tarbiyasi.....	24
Равшанова Х.А. Заиф эшитувчи ўспиринларнинг социал интеллект динамикаси.	28
Уралова М.Г. Образовательные парадигмы и модели на современном этапе развития общества.....	33
Sharipova Sh.X. Turizm madaniyatining mazmun va mohiyati.....	37
Abaskhanova K.Y. Use of innovative technologies in teaching the science of programmable digital devices.....	41
Mardov S.X. Grafik ta'lim jarayonida talabalar fazoviy tasavvurini dizayn fikrlash va grafik dasturlar asosida rivojlantirish metodikasini takomillashtirish.....	44
Рахманова Д.У. Педагогик технологиялар - талабалар интеллектини оптималлаштириш омили сифатида.....	50
Цагараева О.Б. Дискурсивный потенциал фразеологических единиц, формирующих развитие интеллекта человека.....	55
Beknazarova L.S. Ijodiy-innovatsion ta'limning ijtimoiy-psixologik jihatlari.....	60
Рахматова Ф.М. Талабаларнинг интегратив ёндашув асосида лойиҳалаш-конструкторлик компетенцияларини ривожлантириш тамойиллари.....	65
Alimova Sh.R. Xalq pedagogikasi vositasida bo'lajak o'qituvchilar ma'naviyatini rivojlantirishning zamonaviy shakl, metod va vositalari.....	68
Usarboyeva D.U. Talabalarning akademik mobilligini shakllantirish mexanizmlari.....	74
ИКТISОD	
Нигматова Д., Адилов Б. Развитие информационных технологий — основа финансовых отношений в мире бизнеса.....	78
Karimov D.M., Adilov B.B. Zamonaviy iqtisodiyotda raqamli texnologiyalar.....	84
Akramova O.Q., Boboyev A.Ch., Muxiddinova N. Hududlarning investitsion jozibadorligiga ta'sir etuvchi omillar.....	93
Bobojonova Z.Sh. Neft va gaz sanoatida ishlab chiqarish resurslaridan tashkiliy-iqtisodiy foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari.....	98
Jumayev Z.I. Davlat boshqaruv organlarida raqamli texnologiyalarni joriy etishning zamonaviy yo'nalishlari.....	103
Rasulova N.N. Xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda hududiy yondashuv.....	109
Toshev F.Z. "Yashil iqtisodiyot"ni rivojlantirishda soliq omilidan foydalanish yo'llari.	114
Абулкасимов Х.П., Муродхўжаева Ф.М. Наманган вилояти саноатини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари.....	118
Эрназаров Г.Б. Ўзбекистоннинг янги иқтисодий ривожланиш даврида хизмат кўрсатиш соҳаси, унинг статистик тахлили ва истиқболлари.....	125
Корабоев Э.А. Электр энергетика саноати корхоналарининг ташкилий-иқтисодий фаолиятининг кибериктисодий хавфсизлиги тахлили.....	133
Мустафоев Г.С. Қишлоқ жойларида хизмат кўрсатиш соҳаси самарадорлигини ошириш орқали қишлоқ аҳолиси ҳаёт фаровонлигини оширишнинг истиқболли йўналишлари.....	140

МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ АКАДЕМИЧЕСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

MECHANISMS FOR FORMING ACADEMIC MOBILITY OF STUDENTS

Usarboyeva D.U. (ChDPU "Pedagogika va psixologiya" 1-bosqich magistri)

Soʻnggi yillarda mamlakatimizda oliy taʼlim muassasalari talabalari, oʻqituvchilari va maʼmuriy xodimlarining akademik almashinuviga katta eʼtibor qaratilmoqda. Bu akademik mobillik oliy taʼlim muassasalari xalqaro taʼlim makoniga integratsiyalashuvi jarayonidagi eng muhim yoʻnalishlardan biri ekanligi bilan bogʻliq.

Maqolada tashqi va ichki akademik mobillik, uning amalga oshirilishi hamda qoʻshma dasturlarning ahamiyati haqida soʻz yuritiladi.

Kalit soʻzlar. Dastur, kasb, tajriba, imkoniyat, mobillik, hamkorlik, tadqiqot, aloqa, salohiyat.

В последние годы большое внимание уделяется академической мобильности студентов, преподавателями и административными работниками высших учебных заведений нашей страны. Это связано с тем, что академическая мобильность является одним из важнейших направлений в процессе интеграции высших учебных заведений в международное образовательное пространство.

В статье говорится о внешней и внутренней академической мобильности, ее реализации и значении совместных программ.

Ключевые слова. Программа, профессия, опыт, возможности, мобильность, сотрудничество, исследования, общение, потенциал.

In recent years, much attention has been paid to the academic mobility of students, teachers and administrative staff of higher educational institutions in our country. This is due to the fact that academic mobility is one of the most important areas in the process of integration of higher education institutions into the international educational space.

The article talks about external and internal academic mobility, its implementation and the importance of joint programs.

Keywords. Program, profession, experience, opportunities, mobility, cooperation, research, communication, potential.

Jahon hamjamiyatida kechayotgan zamonaviy integratsiya jarayonlari oliy taʼlim tizimiga ham taʼsir koʻrsatmoqda. Hozirgi vaqtda yagona global taʼlim makonini shakllantirmoqda, bu birinchi navbatda butun dunyo universitetlarida taʼlim yondashuvlari, standartlari va oʻquv dasturlarini uygʻunlashtirishda ifodalanadi. Mobillikni rivojlantirish universitetlar va mamlakatlarning raqobatbardoshligini oshirishga, yagona mehnat bozorini shakllantirishga olib keladigan foydani tushungan holda, Yevropa mamlakatlari hukumatlari akademik mobillikni Boloniya jarayonining asosiy vazifasi va vositasi deb bilishadi.

Soʻnggi yillarda mamlakatimizda oliy taʼlim muassasalari talabalari, oʻqituvchilari va maʼmuriy xodimlarining akademik almashinuviga katta eʼtibor qaratilmoqda. Bu akademik

mobillik oliy ta'lim muassasalari xalqaro ta'lim makoniga integratsiyalashuvi jarayonidagi eng muhim yo'nalishlardan biri ekanligi bilan bog'liq.

Akademik mobillik — yuridik texnikum o'quvchilarining muayyan vaqt mobaynida respublika hududidagi yuridik texnikumga (TDYuUga) yoki xorijiy davlatdagi boshqa bir ta'lim muassasasiga o'qish maqsadida borishidir [1].

Sh.Yoqubovning "Ichki akademik mobillik" nomli maqolasida "Ichki akademik mobillik, bu — muayyan mamlakat ichidagi oliygohlarning shartnoma, memorandum va boshqa kelishuvlar asosida talabalarini kelishilgan muddat davomida o'qitib berish tizimidir" deb ta'rif beriladi. Bu bilim sohasi o'zaro mos keladigan 2 ta oliy ta'lim muassasasi muayyan muddatda talabalarini almashgan holda o'quv jarayonini tashkil qilishidir [2].

V.I.Bogoslovskiy, S.A.Pisarevalar akademik mobillik hodisasi nihoyatda xilma-xil bo'lib, turli asoslarga ko'ra tasniflanishi mumkinligini ta'kidlaydilar. V.I.Bogoslovskiy, S.A.Pisareva [7] mobillikni quyidagi asoslar bo'yicha farqlaydi:

- sub'ektlari bo'yicha - o'qituvchilar va talabalar;
- ob'ektlari bo'yicha - o'quv, tadqiqot (talabalar uchun); malaka oshirish (qayta tayyorlash), tajriba almashish (o'qitish), ilmiy tadqiqotlar o'tkazish (o'qituvchilar va talabalar uchun);
- amalga oshirish shakllari bo'yicha - real, virtual (jismoniy);
- amalga oshirish sohasi bo'yicha - mintaqaviy, mintaqalararo, xalqaro va boshqalar.

V.I.Bogoslovskiy bugungi kunda mobillikning asosiy vazifalari talabaga tanlangan ta'lim yo'nalishi bo'yicha keng qamrovli Yevropa ta'limini olish imkoniyatini berish, yetakchi ilmiy maktablar an'anaviy tarzda shakllangan tan olingan ta'lim va fan markazlariga kirishni ta'minlash, talabaning Yevropa madaniyatining barcha sohalari bo'yicha bilimini kengaytirish, unga Yevropa fuqarosi tuyg'usini singdirish deb hisoblaydi [6].

V.A.Galichinning fikricha, mobillik boshqa muammolarni hal qilish uchun ham muhimdir. Bu shaxsiy rivojlanish, bilimlarni oshirish va odamlarni ish bilan ta'minlash uchun zarurdir. Bu yangi bilimlarni to'plash, turli o'qituvchilardan o'rganish va yangi vaziyatlarda o'zingizni, takliflaringizni va malakalarini sinab ko'rish imkoniyatini beradi. Mobillik til o'rganishga yordam beradi. Chet tillarini o'rganishning Yevropa integratsiyasi va fuqarolikni rivojlantirish vositasi sifatida, shuningdek, ta'lim xizmatlarining yagona bozorining ishlashi uchun ahamiyatini oshirib bo'lmaydi [8].

Akademik mobillik bir mamlakatdan ikkinchisiga migratsiya jarayoni emas. Shaxsiy akademik mobillik deganda talaba yoki xodimning boshqa ta'lim muassasasiga (o'z mamlakatida yoki chet elda) o'qish, o'qitish, ilmiy tadqiqot yoki malaka oshirish uchun ma'lum muddatga vaqtincha ko'chib o'tishi tushuniladi, shundan so'ng talaba, o'qituvchi, tadqiqotchi yoki ma'mur asosiy ta'lim muassasasiga qaytadi [3].

Mobillikning asosiy maqsadi talabaga tanlangan ta'lim yo'nalishi bo'yicha ta'lim olish imkoniyatini berish, unga yetakchi ilmiy maktablar shakllantirilgan, tan olingan bilim markazlariga kirish imkoniyatini berish va talabaning turli sohalardagi bilimlarini rivojlantirishdan iborat. Natijada:

- talabalar individual ta'lim yo'lini tanlash va yuqori sifatli ta'lim xizmatlarini olish imkoniyatiga ega bo'ladi;
- Oliy ta'lim muassasalari uchun samarali raqobat va o'zaro hamkorlikning yangi shart-sharoitlari yaratiladi;

- Oliy ta'lim muassasalari talabarlari va o'qituvchilar uchun samarali ilmiy-ma'rifiy hamkorlik istiqbollari ochiladi;

- Mehnat bozori xalqaro tus oladi, bu esa keyinchalik malakali kadrlarni ishga joylashtirishni osonlashtiradi.

Akademik mobillik nafaqat xorijiy universitetlar, balki oliy ta'lim muassasalari bilan ham hamkorlikni nazarda tutadi. Shu ma'noda tashqi va ichki mobillik haqida gapirish mumkin.

Tashqi (xalqaro) akademik mobillik deganda oliy ta'lim muassasasi bakalavriat va magistratura bosqichi talabalarini xorijiy oliy ta'lim muassasalarida tayyorlash, shuningdek, o'qituvchilar va xodimlarning xorijiy ta'lim yoki ilmiy muassasalarda ishlashi tushuniladi. Ichki (milliy) akademik mobillik bakalavriat va magistratura talabalarini tayyorlash, shuningdek, oliy ta'lim muassasalari o'qituvchilari va xodimlarining yetakchi oliy ta'lim muassasalari va ilmiy markazlarida ishlashini anglatadi.

Ta'kidlash joizki, tashqi akademik mobillik, birinchi navbatda, an'anaviy xorijiy stajirovkalardan farq qiladi. Bu uzoq muddatga – bir semestr dan o'quv yiliga bo'lsa-da, chet elga ta'lim olish uchun borishlaridir. Amaliyot davomida ular to'liq o'qiydilar, nafaqat individual fanlar va tillarni o'rganadilar, balki to'liq yil yoki semestr kurslarini ham o'qiydilar, keyinchalik ular asosiy ta'lim muassasasiga qaytganlarida o'qitiladi.

Yetakchi oliy ta'lim muassasalari tajribasi shuni ko'rsatadiki, akademik mobillik quyidagi tashkiliy doirada amalga oshirilishi mumkin:

- individual tashabbus;
- tadqiqot yoki ilmiy grant dasturi;
- qo'shma ta'lim yoki tadqiqot dasturlarini tashkil etish [5].

Ayni paytda modernizatsiyaga xizmat qiluvchi qo'shma dasturlarni amalga oshirishga tobora ko'proq e'tibor qaratilmoqda

Qo'shma ta'lim dasturlarini amalga oshirishning eng mashhur shakllari:

- akkreditatsiyadan o'tgan va tasdiqlangan dasturlar - bir ta'lim muassasasi tomonidan boshqa ta'lim muassasasi dasturining o'z ta'lim dasturiga ekvivalentligini tan olishi va hamkor oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilariga o'z diplomini berish imkoniyati;

- franchayzing dasturlari – ta'lim sifatini nazorat qilish huquqini saqlab qolgan holda o'z ta'lim dasturini amalga oshirish huquqini bir ta'lim muassasasining boshqasiga o'tkazishi;

- qo'sh va qo'shma diplom dasturlari – o'quv rejalari va dasturlarini muvofiqlashtirish, o'qitish usullari va talabalar bilimini baholash, hamkor ta'lim muassasalarida ta'lim natijalarini o'zaro tan olish, umumiy dastur boshqaruv tuzilmalarining mavjudligi, qo'shma diplom berish [2].

Qo'shma ta'lim dasturlarini amalga oshirishda eng muvaffaqiyatli tajriba Moskva va Sankt-Peterburgdagi universitetlarda kuzatilmoqda. Rossiya universitetlarida birgalikda ishlab chiqilgan dasturlar va kurslarda o'qitish (23%), qo'shma qisqa muddatli dasturlarda o'qitish (20%), talabalar almashinuvi doirasida ta'lim dasturlarini muvofiqlashtirish (19%), qo'shma qisqa muddatli dasturlarni ishlab chiqish - muddatli dasturlar (17%) mashhur [4].

Qo'shma dasturlarning ahamiyati ularning ishtirokchilariga keltiradigan quyidagi foydalari bilan belgilanadi:

- talabalar kasbni egallash va fikrlashning yangi turini rivojlantirish, boshqa akademik va ijtimoiy sharoitlarda tajriba orttirish uchun yangi qo'shimcha imkoniyatlarga ega bo'ladilar, bu esa ularning kasbiy mobilligi va mehnat bozorida talabning yanada kengroq bo'lishi uchun zamin yaratadi;

- o'qituvchilarga kasbiy hamkorlik va o'sish, xususan, chet ellik hamkasblar bilan ilmiy tadqiqotlarda hamkorlik qilish, uzoq muddatli kasbiy aloqalarni yo'lga qo'yish uchun moslashuvchan sharoitlar yaratilgan;

- ta'lim muassasalari yanada yaxshi va jozibador ta'lim dasturlari, boshqa ta'lim muassasalari bilan hamkorlik qilish uchun yangi imkoniyatlar, turli sohalarda ularning tajribasidan foydalanish hisobiga akademik salohiyatning ortishi va natijada o'ziga xos qo'shimcha qiymatga ega bo'ladilar.

Shunday qilib, tahlil shuni ko'rsatadiki, akademik mobillik oliy kasbiy ta'limning o'quv jarayoni va ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va yangilash vositasi sifatida ko'rib chiqilishi mumkin. Bu oliy ta'lim muassasalari tomonidan amalga oshirilayotgan ta'lim dasturlarini umumevropa ta'lim makonida tan olishga erishishga, ta'lim muassasalari bitiruvchilarining vakolatlari va malakalarining shaffofligi va tan olinishini ta'minlashga, shuningdek, raqobatbardoshligini oshirishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. O'zbekiston respublikasi adliya vazirligi tizimidagi ta'lim muassasalarida kredit-modul tizimini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida. 10.06.2021 yil. 359-son.
2. Usmonov B.Sh., Xabibullaev R.A. Oliy o'quv yurtlarida o'quv jarayonini kredit-modul tizimida tashkil qilish. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2020 y., 120 bet.
3. Khimmataliev D., Abdurakhmanova D., Usarboeva D. Advanced foreign experiences in organizing student independent education //Science and innovation. – 2023. – T. 2. – №. B10. – S. 272-277.
4. Musurmonov R. et al. Zamonaviy ta'lim metodlari–ta'lim samaradorligi KAFOLATI //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. – №. Special Issue 20. – S. 181-188.
5. Россия в Европейском пространстве высшего образования/под ред. Артамоновой Ю.Д., Демчука А.Л., Караваевой Е.В., Муравевой А.А. – Издательство Московского университета. 125009. – 2015 г. – 62 с.
6. Богословский, В.И. Развитие академической мобильности в многоуровневом университетском образовании: метод. рекомендации для преподавателей [Текст] / В. И. Богословский, С. А. Писарева, А. П. Тряпицына. - СПб.: Изд-во РГПУ, 2007. - 95 с.
7. Богословский, В. И., Писарева, С. А., Тряпицына, А. П. Академическая мобильность: реализация в Болонском процессе.URL: http://window.edu.ru/window_catalog/pdf2txt? p_id=34949&p_page=6
8. Галичин, В. А. Академическая мобильность в условиях интернационализации образования [Текст] / В. А. Галичин. - М.: Университетская книга, 2009. -460 с.